

– Språket er inngangsporten til kulturen

Per Halvorsen

– Språket, sier Edel Hætta Eriksen nesten før vi får spurt. Det samiske språket er inngangsporten til kulturen. Uten at helsevesenet innehar kunnskaper i samisk, er det vanskelig å tenke seg at samene vil føle seg trygge og forstått.

Hun har rukket å tenke en god del på hva som bør kjennetegne en effektiv samisk helsetjeneste siden hun ble født i Kautokeino tidlig på 1920-tallet og fikk en simle i dåpsgave et halvår senere. 83-åringen mener at tillit bare kan skapes gjennom respekt for tradisjon.

– Helsevesenet handler i stor grad om kommunikasjon. Derfor trenger vi en samisk helsetjeneste språklig sett. Det betyr at man må få anledning til å møte helsepersonell som snakker samisk. De som forstår språket, vil også forstå de kulturelle kodene, sier hun.

Assimileringspolitikk

I hele sitt voksne liv har Edel Hætta Eriksen kjempet for samiske interesser. Hun har vært medlem av Nordisk Sameråd, styremedlem i Norske Samers Riksforbund, aktiv i Verdikommisjonen og direktør for Samisk utdanningsråd. I dag leder hun eldrerådet i Kautokeino. Men det er ikke minst lærervirket som har gitt henne resonnansbunn for refleksjoner om helsetilbudet til samene. Hun husker sitt første vikariat. Hun var 19 år gammel, den første timen var naturfag i fjerde klasse:

– Elevene hadde lekse om åkersennepen. En gutt rakk opp hånden. Han reiste seg og leste hele stykket utenat på norsk. Jeg spurte ut elevene på samisk. Ingen kunne svare, heller ikke han som hadde lært lekse på norsk. Lærebøkene var på

norsk, men elevene kunne ikke språket. De kunne samisk. Det var en fortvilet situasjon. Det gikk 30 år før det ble lov å bruke samisk i skolen, opplyser hun.

Hun bruker hendelsen som eksempel på assimileringspolitikken. Hun sier den skapte grobunn for dyp mistillit i forholdet mellom samer og nordmenn.

– Samene skulle bli som nordmenn flest. At vi skulle ha et spesielt helsetilbud på vårt eget morsmål, var en fremmed tanke.

Dermed klarte ikke samiske pasienter å gjøre seg forstått. Helsearbeiderne fikk store problemer med å informere og gi rett behandling.

– Holdningen var at de norske alltid hadde rett. Det gjorde det vanskelig å åpne seg. For eldre generasjoner er dette fortsatt et problem, forteller hun.

Lavere levealder

Helsestatus i Finnmark har hele tiden vært dårligst i Norge. Legemangelen er fortsatt et stort problem. Både forebyggende og kurativt arbeid er blitt hengende etter. I 1980 undersøkte distriktslege Per Fugelli tilstanden blant befolkningen i Skoganvarre. Han avdekket at ni av ti sykdomstilfeller var skjult eller forsømt. 36 % av samene hadde ikke søkt lege de siste fem årene. Det har vandret mye rein over Finnmarksvidda siden den gang, og mange forhold er blitt bedre. Men det finnes fortsatt store utfor-

Edel Hætta Eriksen